

O imenovanju Davida Sinčića za velikog župana Velike župe Gacka i Lika u srpnju 1942. godine

U radu se obrađuje jedan događaj iz povijesti Nezavisne Države Hrvatske (NDH), odnosno dolazak Davida Sinčića na dužnost velikog župana Velike župe Gacka i Lika, sa sjedištem u Gospiću. Sinčić je u srpnju 1942. na toj dužnosti zamijenio dotadašnjeg velikog župana Juricu Frkovića. U radu se ova smjena sagledava u širem okviru događaja u Razvojačenom pojasu NDH. Taj pojas je u priobalnom dijelu NDH uspostavljen Rimskim ugovorima koje su Ante Pavelić i Benito Mussolini potpisali 18. svibnja 1941. godine. Nedugo nakon što je u tom pojasu u ljeto 1941. izbila pobuna srpskog stanovništva protiv NDH, talijanska vojska izvršila je njegovo zaposjedanje, i u njemu preuzela zapovjedništvo nad vojnim i upravnim vlastima NDH. To je u znatnoj mjeri smanjilo suverenitet NDH na tom području. Talijani su nakon preuzimanja uprave u Razvojačenom pojasu različitim mjerama pokazali blagonaklonost prema srpskom stanovništvu, a razvili su i suradnju s mjesnim četničkim skupinama. Sve navedeno, kao i ostali problemi s kojima su bile suočene vlasti NDH, usmjeravali su tadašnji Zagreb na promjenu politike. U Velikoj župi Gacka i Lika ta promjena došla je do izražaja u smjeni Frkovića, koji je zamijenjen Sinčićem. U radu se opisuje kako je došlo do te smjene i kakvi su bili odnosi, odnosno međusobne suprotstavljenosti između pojedinih dužnosnika NDH koji su bili povezani s tim događajem.

Ključne riječi: Nezavisna Država Hrvatska, Velika župa Gacka i Lika, Jurica Frković, David Sinčić, Vjekoslav Vrančić

U hrvatskoj historiografiji dosta je pisano o Davidu Sinčiću (Šibenik, 1911. – Zagreb, 1949.), članu Hrvatske seljačke stranke koji je prije Drugoga svjetskoga rata pristupio ustaškom pokretu i za vrijeme NDH obnašao različite dužnosti i bio sudionik brojnih važnih događaja. O Sinčiću postoji monografija,¹ a njegova djelatnost opširnije

1 Hrvoje Matković, *Između Mačeka i Pavelića, Politički portret Davida Sinčića*, Zagreb 2010. Osim toga kratki životopis Davida Sinčića, koji je napisao Mate Rupić, objavljen je u: *Tko je tko u NDH, Hrvatska 1941.-1945.*, Zagreb 1997, 358-359.

se opisuje i u drugim djelima koja se bave poviješću NDH.² No, do sada nije opširno opisano kako je Sinčić tijekom 1942. jedno vrijeme obnašao dužnost velikog župana Velike župe Gacka i Lika sa sjedištem u Gospiću.

Nakon proglašenja NDH njezine su vlasti povele nasilnu politiku prema srpskom stanovništvu koje je u velikom broju živjelo na njezinom teritoriju. Bilo je predviđeno da znatan broj Srba bude iseljen u Srbiju. Sredinom srpnja 1941. u NDH je ukinut naziv „srpska-pravoslavna vjera“, umjesto kojeg je trebalo koristiti naziv „grčko-istočna vjera“. Kako bi zaštitili svoju egzistenciju, brojni Srbi u NDH prešli su na katoličku ili druge priznate vjere, što je bilo posebno rašireno od ljeta 1941. godine. Te vjerske prijelaze poticale su i vlasti NDH. Osim svega navedenog, ustaše su u raznim dijelovima NDH likvidirali skupine srpskog stanovništva. Vlasti NDH su imovinu iseljenih i „nestalih“ Srba preuzele u državno vlasništvo.³ U navedenim okolnostima krajem srpnja 1941. na tromedi Bosne, Dalmacije i Like izbila je pobuna srpskog stanovništva protiv NDH. Postupno će se redovi pobunjenika razdvojiti na međusobno suprotstavljeni četnički i partizanski pokret. Partizanima, koje su vodili komunisti, postupno će se pridružiti i znatan broj Hrvata.

Kraljevina Italija i njezina vojska ubrzo se uključila u događaje u NDH. Rimskim ugovorima od 18. svibnja 1941. određena je granica između Italije i NDH, pa su Talijani, među ostalim, anektirali i znatne dijelove Dalmacije. Istim je ugovorima uspostavljen i Razvojačeni pojas. On se zvao i „Druga zona“, pri čemu su „Prvu zonu“ predstavljali krajevi koje su Talijani anektirali Rimskim ugovorima. Razvojačeni se pojas, u dubini od 50 do 70 kilometara, protezao duž nove talijansko-hrvatske granice, odnosno duž istočne obale Jadrana, te je uključivao dijelove NDH od Gorskog kotara i Like do istočne Hercegovine i Dubrovnika. Nezavisna Država Hrvatska se Rimskim ugovorima obavezala da u Razvojačenom pojasu neće držati ratnu mornaricu i vojna uporišta. Nakon što su u ljeto 1941. upravo u dijelovima Razvojačenog pojasa izbili neredi i pobuna, talijanska 2. armija zaposjela je cijeli taj pojas i u njemu od početka rujna 1941. preuzela zapovjedništvo nad vojnim i upravnim vlastima NDH. Za koordiniranje poslova između vlasti NDH u Razvojačenom pojasu i Zapovjedništva 2. talijanske armije, čiji se stožer nalazio u Sušaku, u istom je gradu uspostavljeno Opće upravno povjereništvo NDH. Talijani su preuzimanje uprave u Razvojačenom pojasu pravdali potrebom smirivanja stanja na području koje je graničilo s talijanskim teritorijem. S druge strane, iako je između Italije i NDH formalno vladalo čvrsto savezništvo, zapravo je talijanskoj strani odgovaralo slabljenje hrvatske države, posebno u onim njezinim dijelovima koji su bili u neposrednoj blizini područja koja su Talijani anektirali

2 Primjerice vidjeti: Fikreta Jelić-Butić, *Četnici u Hrvatskoj 1941-1945.*, Zagreb 1986, 54-189; Nada Kisić Kolanović, *NDH i Italija, Političke veze i diplomatski odnosi*, Zagreb 2001, 275-277.

3 Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945.*, Zagreb 1977, 162-178; *Zločini na jugoslavenskim prostorima u prvom i drugom svjetskom ratu, Zbornik dokumenata*, tom I, *Zločini Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945.*, knjiga 1, *Zločini Nezavisne Države Hrvatske 1941.*, Beograd 1993.

Rimskim ugovorima. Zato su Talijani u sklopu preuzimanja uprave u Razvojačenom pojasu odredili da najveći dio domobranskih i sve ustaške postrojbe moraju napustiti to područje. Povlačenje ustaških postrojbi iz tog pojasa Talijani su mogli dobro argumentirati činjenicom da su one prethodno na tom području činile zločine i nasilja nad srpskim stanovništvom. U listopadu 1941. talijanska vojska zaposjest će i „Treću zonu“, odnosno dio NDH između Razvojačenog pojasa i demarkacione crte koja je dijelila talijansko i njemačko interesno područje u NDH, a do kraja iste godine postojala je i mogućnost da će talijanska vojska prijeći i demarkacionu crtu i zaposjesti cijelu NDH. No, to se ipak nije dogodilo. Upravo suprotno, tijekom 1942. talijanska vojska će zaključiti da svoje snage u NDH izlaže nepotrebnom iscrpljivanju u borbama protiv partizana. Tako je 19. lipnja 1942. sklopljen Zagrebački sporazum između talijanske vojske i NDH, kojim je dogovoreno povlačenje talijanskih postrojbi iz najvećeg dijela Treće zone i dijelova Druge zone. Istim sporazumom omogućeno je raspoređivanje dodatnih postrojbi NDH u Razvojačenom pojasu, dok se talijanska vojska usredotočila na osiguranje neposrednog zaleđe krajeva koje je Italija anektirala Rimskim ugovorima.⁴

Nakon što su u rujnu 1941. preuzeli upravu nad Razvojačenim pojasom Talijani su od vlasti NDH zahtijevali da se, u cilju smirivanja stanja, poduzmu mjere kojima bi se ispravili prethodni progoni srpskog stanovništva na tom području. Talijani su među ostalim tražili ponovno otvaranje pravoslavnih crkvi, zatim da se Srbima koji su pobjegli iz NDH vrati njihova imovina koju su hrvatske vlasti u međuvremenu podržavile. Sredinom studenog 1941. Vlada NDH izrazila je talijanskoj strani spremnost da preispita mogućnost da se u Razvojačenom pojasu u državnu službu vrate otpušteni srpski činovnici, odnosno da budu isplaćene mirovine umirovljenim državnim službenicima Srbima.⁵ Ove mjere Talijani su mogli obrazložiti potrebom smirivanja stanja u Razvojačenom pojasu, ali je isto tako bila riječ o pridobivanju naklonosti srpskog stanovništva na tom području. Talijanska potpora srpskom elementu opet je išla u smjeru slabljenja NDH. Na istoj je crti bila i talijanska suradnja s četničkim skupinama na tom području. Četnici su prethodno vodili borbu protiv NDH, ali nakon talijanskog preuzimanja uprave u Razvojačenom pojasu nisu vidjeli potrebu sukobljavanja s talijanskom vojskom, budući da ona nije vršila nasilja nad Srbima.

U navedenim okolnostima David Sinčić je krajem 1941. preuzeo dužnost velikog župana i ustaškog stožernika u Velikoj župi Bribir i Sidraga, čije se sjedište nalazilo u Kninu. Ta velika župa također se nalazila u Razvojačenom pojasu. Sinčić će se na spomenutoj dužnosti ubrzo istaknuti provođenjem mjera smirivanja stanja. On je prema

4 Mišo Leković, Reagovanje Italijana na ustanak u Bosni i Hercegovini (reokupacija Demilitarizovane zone), 1941. u *istoriji naroda Bosne i Hercegovine, Naučni skup, održan u Drvaru od 7. do 9. oktobra 1971. godine*, Sarajevo 1973, 466-484; Dragan S. Nenezić, *Jugoslavenske oblasti pod Italijom 1941-1943.*, Beograd 1999, 65-135; Nikica Barić, *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske, 1941.-1945.*, Zagreb 2003, 304-341.

5 Jelić-Butić, *Četnici u Hrvatskoj 1941-1945.*, 54-59; *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, tom XIII, knjiga 1, Dokumenti Kraljevine Italije 1941., Beograd 1969., dok. br. 179.

pravoslavnom stanovništvu vodio pomirljivu politiku, trudeći se da uspostavi njegovo povjerenje prema NDH i da prevlada posljedice događaja prije talijanskog preuzimanja uprave u Razvojačenom pojasu, kada su Srbi bili meta nasilja i diskriminacije. Sinčić je radio i na uspostavi suradnje s četničkim vođama na području oko Knina. Smatrao je da su takve mjere bitan čimbenik za jačanje vlasti NDH u Razvojačenom pojasu, čiji je autoritet od ljeta 1941. bio u znatnoj mjeri smanjen kako izbijanjem pobune, tako i talijanskim zaposjedanjem tog područja.⁶

Sjeverozapadno od Velike župe Bribir i Sidraga nalazila se Velika župa Gacka i Lika, sa sjedištem u Gospiću. Na području te župe živjelo je brojno srpsko stanovništvo. Ono je nakon proglašenja NDH i do talijanskog preuzimanja uprave nad Razvojačenim pojasom bilo izloženo brojnim zločinima i nasiljima koje su provodile nove vlasti. Također su u Gospiću, na Velebitu i otoku Pagu osnovani sabirni logori u koje su iz drugih dijelova NDH dopremani uhićenici, uglavnom Srbi i Židovi, od kojih su mnogi likvidirani. Ti su logori ukinuti i preostali logoraši premješteni u druge dijelove NDH neposredno prije talijanskog preuzimanja uprave u Razvojačenom pojasu.⁷ Nakon proglašenja NDH važnu ulogu u Lici imao je Jurica Frković, predratni član ustaške organizacije. On je prvo bio ustaški povjerenik za Liku, a kasnije veliki župan i ustaški stožernik Velike župe Gacka i Lika. Smatra se da on snosi veliku odgovornost za nasilja nad srpskim stanovništvom u Lici nakon proglašenja NDH, kao i da je sudjelovao u uspostavi spomenutih sabirnih logora u Gospiću i okolici.⁸

General Vittorio Ambrosio, zapovjednik 2. talijanske armije, obratio se 18. siječnja 1942. Općem upravnom povjereništvu NDH, žaleći se na velikog župana Juricu Frkovića. Ocijenio je da Frković ne provodi smjernice talijanske vojske, kao ni smjernice vlasti iz Zagreba, što onemogućava smirivanje stanja u Velikoj župi Gacka i Lika. Naprotiv, Frković potiče neslogu među stanovništvom i jednostrano izvrće činjenice. Nedostaje mu političke oštromnosti, odgovornosti, i ima uske poglede, čime ometa djelovanje talijanske vojske. Takvo njegovo držanje još više upada u oči ako se usporedi s držanjem Davida Sinčića, velikog župana u Kninu. Sinčić iskreno surađuje s talijanskom vojskom, a njegova politika dobre volje od velike je koristi cjelokupnom stanovništvu njegove velike župe. General Ambrosio zamolio je da se ovo njegovo mišljenje prenese vlastima u Zagrebu, kako bi one oko toga mogle poduzeti odgovarajuće mjere. Opće upravno povjereništvo ovu je žalbu prosljedilo Ministarstvu unutarnjih poslova

6 Nikica Barić, *Ustaše na Jadranu, Uprava Nezavisne Države Hrvatske u jadranskoj Hrvatskoj nakon kapitulacije Kraljevine Italije*, Zagreb 2012, 487-511.

7 Ivo Goldstein, Slavko Goldstein, *Holokaust u Zagrebu*, Zagreb 2001, 276-301; Gojko Vezmar, *Ustaško-okupatorski zločini u Lici 1941-1945*, Beograd 2004, 13-233. O problemima oko utvrđivanja broja žrtava u sabirnim logorima u Gospiću, na Velebitu i otoku Pagu, vidjeti: Vladimir Geiger, Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu koje su prouzročili „okupatori i njihovi pomagači“, Brojdbeni pokazatelji (procjene, izračuni, popisi), *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3, Zagreb 2011, 730-734.

8 Vezmar, *Ustaško-okupatorski zločini u Lici 1941-1945*, 25-27. Također vidjeti životopis Jurice Frkovića, kojeg je napisao Zdravko Dizdar, objavljen u: *Tko je tko u NDH, Hrvatska 1941.-1945.*, 121-122.

NDH (MUP NDH).⁹ Talijanska žalba ne čudi, ako se uzme u obzir da je Frković 15. prosinca 1941. talijanskoj vojsci uputio predstavku, u kojoj se požalio da Talijani u Lici na različite načine podupiru pravoslavce koji nisu lojalni NDH. U predstavci je također navedeno da velika župa u Gospiću neće osigurati hranu i druge potrepštine za „grko-istočnjake“ koji ne priznaju vlast NDH.¹⁰

Nije mi poznato kako su u Zagrebu reagirali na navedenu žalbu generala Ambrosija. No, u ožujku 1942. na dužnost općeg upravnog povjerenika NDH imenovan je Vjekoslav Vrančić, nesumnjivo jedan od najsposobnijih visokih dužnosnika koje je Zagreb tada imao na raspolaganju. Činjenica da je upravo David Sinčić postavljen za Vrančićevog zamjenika, pri čemu je zadržao i dužnost župana u Kninu, pokazuje da je i Zagreb dao potporu mjerama koje je Sinčić provodio u svojoj velikoj župi. Uostalom, puno kasnije, Vrančić će za Sinčića napisati da je bio „vješt i smioni veliki župan u Kninu“.¹¹ Vrančić se morao posvetiti i velikom županu Frkoviću, kojeg su, kako je navedeno, Talijani smatrali problematičnim. Frković je posjetio Sušak, gdje je s Vrančićem i generalom Ambrosijem razgovarao o mjerama koje treba poduzeti na smirivanju stanja u Lici. Kada se iz Sušaka vratio u Gospić, Frković se 23. ožujka 1942. obratio generalu Raffaelu Pelligri, zapovjedniku talijanske divizije „Re“, koja je bila smještena u Lici. U dopisu je naveo da mjere smirivanja trebaju težiti održanju autoriteta vlasti NDH. Zato je generala Pelligru zamolio da svojim ljudima zapovijedi da se sve pravoslavce koji imaju određene zahtjeve, za njihovo rješenje uputi na vlasti NDH. Kada talijanska vojska pregovora s „pobunjenicima grko-istočnjacima“, odnosno četničkim elementima, onda bi pregovorima trebali prisustvovati i predstavnici NDH, kako bi ti pobunjenici shvatili da je hrvatska država stvarnost i da njezinu opstojnost jamče njezini njemački i talijanski saveznici. Isto tako, talijanska vojska treba pomoći da se ponovno uspostave općinske uprave NDH u dijelovima Velike župe Gacka i Lika gdje su one, zbog djelovanja pobunjenika, prestale djelovati. Frković je također obavijestio generala Pelligru da je on, kao veliki župan, podređenim vlastima dao upute da odmah udovolje željama „lojalnih“ pravoslavnih stanovnika da im se vrati imovina koju su im prethodno oduzele vlasti NDH, kao i da im iste vlasti podijele hranu i druge potrepštine, koje primaju i ostali građani. Isto tako bit će pozvani svi lojalni pravoslavci koji su bili državni i samoupravni službenici, a NDH ih je 1941. otpustila iz službe, da podnesu molbe, kako bi u najkraćem vremenu biti vraćeni na svoje prethodne službe, ili će dobiti državnu mirovinu. Također će se u mjestima u kojima većinski žive pravoslavni stanovnici uspostaviti općinske uprave i postaje hrvatskog oružništva koje će biti popunjene tim stanovništvom. Frković je navedeni dopis prosljedio svim tijelima

9 Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA), Opće upravno povjereništvo NDH kod II. armate talijanske vojske/Višeg zapovjedništva talijanskih oružanih snaga „Slovenija-Dalmacija“ (dalje: OUP NDH), Broj: 612/1942.

10 *Zločini na jugoslovenskim prostorima u prvom i drugom svetskom ratu, Zbornik dokumenata*, tom I, knjiga 1, dok. br. 361.

11 Vjekoslav Vrančić, *Branili smo državu, Uspomene, osurti, doživljaji*, Knjiga druga, Washington, D. C. 2006, 261-286.

i ustanovama vlasti NDH na području svoje velike župe, s pozivom da na svaki način pomognu u provođenju spomenutih mjera.¹²

Opći upravni povjerenik Vrančić je sa svoje strane 2. travnja 1942. obavijestio Zapovjedništvo 2. talijanske armije da je odmah nakon preuzimanja dužnosti u Sušaku poduzeo mjere za smirivanje stanja u Razvojačenom pojasu, odnosno da se na tom području u službu NDH vrate prethodno otpušteni pravoslavci, ili da im se isplate mirovine. Također je velike župane u navedenom pojasu ovlastio da u oružništvo ponovno prime „grko-istočnjake“. Posebno je dao upute velikom županu Frkoviću da riješi pitanje imovine koja je prethodno oduzeta pravoslavcima.¹³ Navedene Vrančićeve mjere uklapale su se u opću promjenu politike koju su vlasti NDH izvršile tijekom 1942., kako bi smirile stanje na svom teritoriju. U sklopu te promjene osnovana je Hrvatska pravoslavna crkva koja je trebala zamijeniti ukinutu Srpsku pravoslavnu crkvu. No, vlasti nisu imale pravo pravoslavno stanovništvo prisiljavati da pristupi toj novoj crkvenoj organizaciji. Prema pravoslavcima koji nisu pristupili Hrvatskoj pravoslavnoj crkvi, a drže se lojalno prema vlastima, trebalo se ponašati kao i prema svim drugim državljanima NDH. Nakon proglašenja NDH vojni obveznici Srbi bili su u potpunosti isključeni iz služenja u domobranstvu. Tijekom 1942. započelo je novačenje i mobilizacija pravoslavaca u domobranstvo, iako isključivo u nenaoružane radne postrojbe. Vlasti NDH su u istom razdoblju sklopile i sporazume o suradnji s četničkim odredima koji su djelovali u Bosni, a bitna točka tih sporazuma bila je spremnost četnika da priznaju vrhovništvo NDH. Isto tako, vojne vlasti NDH radile su na tome da se uvede veća stega u redovima ustaških postrojbi, kako one više ne bi vršile različita nasilja nad pravoslavnim stanovništvom.¹⁴

U međuvremenu je 15. travnja 1942. general Pelligra u Gospiću održao sastanak kojem su prisustvovali Frković i dužnosnici NDH, kao i predstavnici Srba iz Medaka i nekih drugih ličkih mjesta. Pelligra je tom prilikom rekao da je talijanska vojska stigla na to područje da „za svakoga“ osigura miran i pravedan život, pozvavši okupljene da pomognu Talijanima u obračunu s komunizmom, odnosno partizanima. Frković je obećao Pelligri da će mu pomoći u njegovim naporima, a također je zamolio talijanskog generala da iz talijanskih zatvora budu oslobođeni svi „hrvatski i srpski nacionalisti“. Pelligra je odgovorio da će navedeni slučajevi biti razmotreni i pravedno riješeni.¹⁵ Nesumnjivo je Frkovićeva molba bila motivirana činjenicom da je talijanska vojska nakon preuzimanja uprave u Razvojačenom pojasu uhitila pojedine ustaške dužnosnike, primjerice zato jer su širili prototalijansku promidžbu.¹⁶ Nakon što je Vrančić primio izvješće o sastanku koji je organizirao Pelligra, uputio je dopis Frkoviću, u kojem ga je

12 HDA, Velika župa Gacka i Lika, Taj. Broj: 283/1942.

13 Oddone Talpo, *Dalmazia, Una cronaca per la storia (1942)*, Roma 1990, 189-192.

14 Tomislav Dulić, *Utopias of Nation, Local Mass Killing in Bosnia and Herzegovina, 1941-42*, Uppsala 2005, 282-292; Barić, *Ustaše na Jadranu*, 498-504.

15 HDA, OUP NDH, Broj: 4430/1942.

16 HDA, OUP NDH, Pov. Broj: 2390/1941.

uputio neka učini sve da se pravoslavno stanovništvo koje surađuje s talijanskom vojskom „privuče“ i na suradnju s vlastima NDH. Vrančić je naveo da će „nas veseliti“ daljnji pozitivni koraci za smirivanje stanja i da očekuje da će ga Frković u tom smislu nadalje izvještavati. Vrančić je također obavijestio Frkovića da su poduzete mjere da se osigura hrana za lojalno pravoslavno stanovništvo u Lici.¹⁷ Frković je 20. travnja 1942. uputio pismo Vrančiću u kojem je naveo:

Savezno sa intencijom naše Vlade, te Vašim uputama u pravcu pacifikacije grko-istočnog elementa, mogu bez uveličavanja a sa činjeničnim stanjem potvrditi, da je u ovako kratkom vremenu rada na tom polju uspjelo što zadržati što povratiti iz šuma oko 50% grko-istočnjaka.¹⁸

Frković je naveo da je, nakon što se vratio iz Sušaka, gdje je, kao što je navedeno, razgovarao s Vrančićem i generalom Ambrosijem, pozvao na sastanak sve kotarske predstojnike i ustaške logornike i upoznao ih sa smjernicama „koje se žele postići“. Ubrzo nakon toga primijećeno je da se pravoslavni stanovnici u sve većem broju obraćaju vlastima NDH. Isto tako, 15. travnja u Gospiću je održan spomenuti sastanak na kojem je govorio general Pelligra. I Frković je razgovarao s predstavnicima pravoslavaca koji su prisustvovali sastanku s talijanskim generalom. Pravoslavci s područja Otočca i Vrhovina tražili su od Frkovića oružje, kako bi svoja sela mogli braniti od partizana. Pravoslavci iz Kosinja navodno su izjavili da ne žele biti pripadnici u međuvremenu osnovane Hrvatske pravoslavne crkve, nego žele prijeći na katoličku vjeru. Frković je također razgovarao s predstavnicima pravoslavaca iz Medaka i pokazao spremnost izaći u susret određenim njihovim zahtjevima. Frković je u pismu Vrančiću ocijenio i da su se manja mjesta naseljena pravoslavicima u okolini Gospića „pomirila sa stanjem“, pod čime je očito mislio da se ne suprotstavljaju vlastima NDH, a njezine vlasti ta mjesta opskrbljuju hranom. Nadalje je Frković naveo da je najvažnije riješiti pitanje trgovina u Gospiću koje su bile u vlasništvu Srba, ali su podržavljene nakon proglašenja NDH. Kao što sam prethodno naveo, talijanska vojska je nakon preuzimanja uprave u Razvojačenom pojasu zahtijevala od vlasti NDH da ta imovina bude vraćena vlasnicima, odnosno u određenim slučajevima talijanska vojska je i izvršila povrat te imovine vlasnicima ili njihovim obiteljima. Frković je u svom pismu spomenuo trgovinu pokojnog Nikole Dukića. Predložio je Vrančiću da stupi u vezu s njegovom suprugom, koja se tada nalazila u Italiji, točnije u Zadru, kako bi ona pokrenula pitanje obiteljske imovine u Gospiću. No, dodao je Frković, gospođa Dukić svakako ne može očekivati da će dobiti odštetu za robu koja se nalazila u gospićkoj trgovini njezine obitelji. Ta je roba „utrošena u vrijeme revolucije za državne potrebe“. Isto tako se ne smije „niti pomišljati“ da gospođa Dukić ponovno dobije vlasništvo nad tom trgovinom jer bi to izazvalo nezadovoljstvo „kod našeg svijeta“. Zato se to pitanje treba riješiti na način da

17 HDA, OUP NDH, Broj: 4430/1942.

18 HDA, OUP NDH, Broj: 5393/1942.

se gospođa Dukić obešteti u novcu. Frković je na isti način namjeravao riješiti i pitanje drugih trgovina u Gospiću koje su oduzete Srbima. Nakon toga Frković je u pismu naveo:

Razumije se, da naš svijet gleda malo sa nepovjerenjem u poduzetu akciju oko smirivanja ali nastojim prikazati, da je to državna nužda. Možda bi bilo dobro radi mene i autoriteta pred našim narodom da kod Poglavnika ishodite neku vrst za javnost pohvale ili priznanja za rad na pacifikaciji koju sprovodim, tako da bi narod uvidio a ja bi imao opravdanje, da radim samo ono što Poglavnik nalaže i državni probitci što traže. Nadam se da će Te ovo ispravno shvatiti.¹⁹

Kada je riječ o gospićkom trgovcu Nikoli Dukiću, njega i njegovog sina Stevu ustaše su likvidirale neposredno nakon proglašenja NDH. Nakon toga Dukićeva supruga Vukosava i kćer su iz Gospića odselile u Zadar. Nakon što su Talijani preuzeli upravu nad Razvojačenim pojasom Vukosava Dukić obratila se Zapovjedništvu 2. armije sa zahtjevom da povрати vlasništvo nad obiteljskom imovinom, čiju je vrijednost ona procijenila na 120 milijuna kuna. Tu imovinu su vlasti NDH u međuvremenu preuzele u svoje vlasništvo, u skladu sa zakonskim propisom o preuzimanju imovine osoba koje su napustile hrvatski teritorij. Zapovjedništvo 2. armije se u vezi s ovim tijekom listopada 1941. obratilo Općem upravnom povjereništvu, tražeći da se udovolji zahtjevu gospođe Dukić. Pri tome je s talijanske strane naglašeno da treba vratiti imovinu Srbima koji su napustili NDH, budući da su oni pobjegli u strahu od progona. Opće upravno povjereništvo obratilo se velikom županu Frkoviću i Državnom ravnateljstvu za ponovu u Zagrebu, tražeći od njih podatke o imovini obitelji Dukić.²⁰

Frković je na taj upit odgovorio 24. listopada 1941., navodeći da je Nikola Dukić uhićen nakon proglašenja NDH i odveden u „jedan sabirni logor“ u kojem je zatim „izbila pobuna“ u kojoj je Dukić poginuo. Zatim je Frković, „radi informacije“, naveo da je poznato da je Dukić prethodno bio jedan od „glavnih stupova bivše Jugoslavije te predstavnik Srpstva u Lici“, koji je podržavao beogradski prevrat izvršen 27. ožujka 1941., čime je pokazao da je protivnik sila Osovine. Osim toga, Dukić je bio predsjednik predratnog četničkog udruženja. Nakon ustaškog „Velebitskog ustanka“ 1932. upravo je Dukić „diktirao“ na koje će kazne biti osuđene ustaše koje su sudjelovale u toj akciji. Isto tako, Dukić je organizirao atentat u kojem je 1937. u Trnovcu kraj Gospića ubijen narodni zastupnik Hrvatske seljačke stranke Karlo Brkljačić. Dukić je također organizirao da jugoslavenski žandari 1937. u Senju napadnu hrvatsku mladež iz Gospića, kada je ubijeno sedam omladinaca, a veći broj je ranjen. Na kraju, Dukić je koristio svoje veze s vlastima u Beogradu kako bi nezakonito poslovaio, pri čemu je „gulio ličku sirotinju“ i na taj način stekao znatnu imovinu. Kada je nakon proglašenja NDH Dukić uhićen, u njegovu trgovinu u Gospiću postavljen je povjerenik koji je, zajedno s Dukićevom suprugom Vukosavom, vršio upravu nad tom tvrtkom. No, tijekom srpnja

¹⁹ *Isto.*

²⁰ HDA, OUP NDH, Broj: 3405/1942.

1941. Dukićeva supruga je uz pomoć talijanske vojske napustila Gospić i otišla u Zadar, a sa sobom je ponijela novac i dragocjenosti. Frković je također naveo da je, prema nekim podacima, Vukosava Dukić novcem pomagala pobunu protiv NDH.²¹

Frković je iznio procjenu vrijednosti imovine pokojnog Nikole Dukića. Njezinu glavninu činile su dvije kuće, trgovina i nešto zemljišta u Gospiću, jedna kuća u Zagrebu i dva milijuna kuna u gotovini, što bi ukupno iznosilo nešto više od 12 milijuna kuna. Frković je naveo da je Vukosava Dukić, prije odlaska u Zadar, navodno ponudila Ustaškom stanu u Gospiću da proda obiteljsku imovinu za 1.400.000 kuna. Na temelju svega iznesenog Frković je zaključio da gospođa Dukić zavarava talijanske vlasti da imovina njezine obitelji vrijedi čak 120 milijuna kuna jer se nada da će na taj način lakše povratiti svoje vlasništvo. No, zaključio je Frković, na temelju prethodno iznesenih postupaka Nikole Dukića i njegove obitelji, koji su bili na štetu hrvatskog naroda i usmjereni protiv NDH, njezine vlasti imaju „puno moralno i zakonito pravo“ zaplijeniti cjelokupnu imovinu te obitelji, a protiv Vukosave Dukić povesti i kazneni postupak.²² Teško je ocijeniti koliko su tvrdnje koje je iznio Frković bile istinite. Pretpostavljam da bi posebno trebalo sumnjati u njegovu tvrdnju da je Nikola Dukić poginuo tijekom „pobune“ koja je izbila u sabirnom logoru u koji je odveden jer se čini vjerojatnije da je Dukić likvidiran. Ne treba posebno naglašavati da Frković nije skrivao svoju netrpeljivost prema pokojnom Dukiću. To ne iznenađuje ako se uzme u obzir da su jugoslavenske vlasti i Frkovića zbog sudjelovanja u „Velebitskom ustanku“ osudile na pet godina robije, a Frković je, kako je spomenuto, upravo Dukića smatrao odgovornim za kazne koje su uhićenim ustašama izrečene zbog te akcije.

Zapravo je Državno ravnateljstvo za ponovu u Zagrebu tijekom listopada 1941. odredilo da se tvrtke koje su prethodno bile u vlasništvu Srba, a u međuvremenu su u njima postavljeni hrvatski povjerenici, mogu vratiti njihovim vlasnicima u slučaju da oni i dalje žive u mjestima gdje se te tvrtke nalaze. Također je postojala mogućnost da se tvrtke vrate obitelji bivših vlasnika.²³ Ova odluka očito se odnosila na tvrtke u Razvojačenom pojasu i pretpostavljam da je donesena nakon talijanskog pritiska na vlasti NDH da srpska imovina na tom području bude vraćena vlasnicima. No, Gradsko poglavarstvo u Gospiću je početkom studenog 1941. obavijestilo Državno ravnateljstvo za ponovu da je Nikola Dukić „nestao“, a u Gospiću nema članova njegove obitelji. Zato je predloženo da Dukićeva veletrgovina prijeđe u državno vlasništvo ili da bude prodana na javnoj dražbi, o čemu bi se trebalo dogovoriti s Velikom župom Gacka i Lika.²⁴ Državno ravnateljstvo za ponovu je 1. prosinca 1941. odgovorilo Općem upravnom povjereništvu NDH na talijanske upite oko imovine pokojnog Dukića. Navedeno

21 *Isto*. Opširnije o događajima za vrijeme Kraljevine Jugoslavije u vezi s kojima je Frković optuživao pokojnog Dukića vidjeti: Mario Jareb, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*, Zagreb 2006, 281-298, 462-464.

22 HDA, OUP NDH, Broj: 3405/1942.

23 HDA, OUP NDH, Pov. Broj: 2020/1941.

24 HDA, OUP NDH, Pov. Broj: 3070/1941.

je da su neutemeljene tvrdnje da vrijednost te imovine iznosi 120 milijuna kuna, jer stvarna vrijednost iznosi manje od 10 milijuna kuna. U slučaju da se gospođa Dukić vrati u Gospić, ona ima zakonsko pravo na „idealni dio“ te imovine.²⁵

Zapovjedništvo 2. armije se tijekom ožujka i travnja 1942. kod Općeg upravnog povjereništva NDH ponovno interesiralo za povrat imovine Srbima iz Razvojačenog pojasa, među ostalim i za povrat imovine pokojnog Dukića njegovoj obitelji. Talijani su pri tome upozoravali da su vlasnici ili obitelji vlasnika te imovine napustili NDH zbog straha od progona i da se, iz razumljivih razloga, ne mogu vratiti u prethodna mjesta stanovanja kako bi ostvarili povrat imovine.²⁶

Kao što sam naveo, Frković je u listopadu 1941. smatrao da Vukosava Dukić nema nikakvog prava na obiteljsku imovinu. Nasuprot tome, Frković je u pismu koje je 20. travnja 1942. uputio općem upravnom povjereniku Vrančiću ipak izrazio spremnost da se Vukosavi Dukić isplati barem odšteta za obiteljsku imovinu. Tako bi se moglo reći da je i Frković, barem u određenoj mjeri i u skladu s promjenom okolnosti, ublažio svoje stajalište. No, pretpostavljam da to nije bilo dovoljno. Naime, opći upravni povjerenik Vrančić je 28. svibnja 1942. uputio dopis ministru unutarnjih poslova Andriji Artukoviću u kojem je naveo da je Ante Pavelić odlučio da se veliki župan Jurica Frković premjesti na službu u Ustašku vojnici. Zato je Vrančić predložio da dužnost župana u Gospiću preuzmu Petar Gvozdić ili Marijan Nikšić.²⁷

Nedugo kasnije, 19. lipnja 1942., NDH i talijanska vojska potpisali su prethodno spomenuti Zagrebački sporazum. Njime su Talijani dozvolili postrojbama NDH da uđu u dijelove Razvojačenog pojasa. No, Talijani su zadržali pravo da hrvatskoj strani ukažu na sve njezine poteze koji bi mogli ugroziti smirivanje stanja na tom području, a hrvatska strana također se obavezala na korektan odnos prema pripadnicima protokomunističkih skupina, odnosno četničkih odreda na tom području. Odmah zatim, 23. lipnja, održana je sjednica Vlade NDH na kojoj je određeno da treba izvršiti izmjenu državnih službenika u Razvojačenom pojasu. Trebalo je izmijeniti one koji bi na bilo koji način mogli smetati daljnjoj suradnji s talijanskom vojskom ili općenito ometati smirivanje stanja. Pri tome je istaknuto da se ne radi o „nekoj kazni“ za te službenike, nego o nužnosti koju zahtijevaju prilike. Naglašeno je da treba promijeniti dužnosnike koji su na bilo koji način povezani s događajima, posebno onima do kojih je došlo u ljeto 1941., kojima su se onemogućili u „dodiru s pučanstvom“ i zato su neprikladni za rad u duhu „pacifikacije i normalizacije“. Isto je tako trebalo promijeniti službenike koji su se u odnosima s talijanskom vojskom pokazali „kao nezgodni“ i za koje je poznato da ih Talijani smatraju neprimjerenima zbog prethodno spomenutih „incidenata“ iz 1941. godine.²⁸ Iako to u navedenim smjernicama nigdje nije bilo izravno

25 HDA, OUP NDH, Broj: 3405/1942.

26 *Isto*.

27 HDA, OUP NDH, Broj: 5521/1942.

28 *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda*, tom V, knjiga 32, Borbe u Hrvatskoj 1941 – 1942 godine, Beograd 1964, dok. br. 123.

rečeno, spomenuto se očito odnosilo na dužnosnike koji su, nakon proglašenja NDH, sudjelovali u nasiljima nad srpskim stanovništvom. Zaista je Ante Pavelić odredbom od 6. srpnja 1942. premjestio Juricu Frkovića, no ne u Ustašku vojnicu, nego u Novu Gradišku, na dužnost velikog župana Velike župe Livac i Zapolje.²⁹

Ubrzo će Frkovića na njegovoj dužnosti u Gospiću zamijeniti upravo David Sinčić. Sinčić je na dužnosti velikog župana u Kninu već krajem 1941. znao o nepovoljnom stanju koje je u Lici nastalo nakon ustaških nasilja nad srpskim stanovništvom. Tako je Sinčić početkom studenog 1941., u izvješću koje je uputio Anti Paveliću i drugim visokim dužnosnicima u Zagrebu, među ostalim spomenuo da se talijanska vojska miješa u rad hrvatskih sudova u Razvojačenom pojasu, odnosno ne želi da se pred te sudove izvode Srbi. Tako su talijanski časnici u Kninu rekli Sinčiću da se u trenutnim prilikama, kada su „još duhovi uznemireni“, ne može dozvoliti da se Srbima sudi pred sudbenim stolom u Gospiću:

(...) jer da sama pomisao grko-istočnjaka na Gospić kod njih izazivlje uznemirenost, jer da su se u Gospiću dogodila najveća bezakonja i zvjerstva od strane Ustaša.³⁰

Sinčić je 16. srpnja 1942. uputio izvješće Anti Paveliću, drugim visokim dužnosnicima u Zagrebu, kao i općem upravnom povjereniku Vrančiću. Naveo je da nije službeno obaviješten da će biti postavljen za velikog župana u Gospiću, ali je s više strana doznao da bi trebao preuzeti tu dužnost. Nakon toga Sinčića su u Kninu posjetili srpski „politički prvaci“ iz Like, koji su također čuli da će Sinčić postati župan u Gospiću. To su, među ostalim, bili „Nikola Dekić“ (zapravo Slavko Bjelajac) i Milan Plečaš, vođa četnika iz Medaka. Oni su izrazili spremnost da zajedno sa svojim četnicima surađuju sa Sinčićem kada stupi na dužnost u Gospiću. Sinčić je u izvješću naveo da je kod predstavnika četnika iz Like osjetio spremnost za suradnju, koja ne postoji kod dalmatinskih „pravoslavaca i četnika“. Sinčić je ovo objasnio time što su dalmatinski Srbi uvijek bili „najgori i najzagriženiji“. Osim toga, ustaše su 1941. u Dalmaciji pobili „nekoliko seljaka i malih ljudi“, a utjecajni Srbi uspjeli su na vrijeme pobjeći u dijelove Dalmacije koje su anektirali Talijani. Nakon što je talijanska vojska preuzela upravu u Razvojačenom pojasu, ti su se Srbi vratili u dijelove sjeverne Dalmacije, gdje su mogli nastaviti svoju djelatnost. Nasuprot tome, ustaše su u Lici u „danima revolucije“ pobili većinu srpske „inteligencije“ i političkih predstavnika, pa su oni koji su preostali, zaključio je Sinčić, spremniji na suradnju s vlastima NDH.³¹

Sinčić je u istom izvješću ocijenio da se stanje u Velikoj župi Gacka i Lika ne može popraviti isključivo promjenom velikog župana. Politika smirivanja u Lici sa strane NDH treba biti provedena stvarno i s iskrenim namjerama. Ta politika uključuje i

29 HDA, Ministarstvo unutarnjih poslova NDH (dalje: MUP NDH), Personalni spisi, 7087, Frković, Jurica.

30 HDA, OUP NDH, Pov. Broj: 2616/1941.

31 HDA, OUP NDH, Broj: 7508/1942.

obaveze koje je Zagreb preuzeo kada je s talijanskim predstavnicima potpisan Zagrebački sporazum od 19. lipnja 1942. Zato politika smirivanja u Lici podrazumijeva da se pravoslavicima na tom području, a posebno u Gospiću, vrati imovina koju su im vlasti NDH oduzele 1941. godine. Pri tome se ne može govoriti da im je imovina oduzeta zato jer su napustili NDH jer je dobro poznato da su ti ljudi pobjegli jer su se bojali da će biti ubijeni, odnosno zaista bi i bili ubijeni da nisu pobjegli. Zato bi imovinu Nikole Dukića, veletrgovca iz Gospića kojeg su ubile ustaše, trebalo vratiti njegovoj kćerki, koja je udana za Milana Plećaša, četničkog vođu iz Medaka. Osim što se povratak imovine „preživjelim pravoslavicima“ ne smije onemogućavati bilo kakvim zakonskim odredbama NDH, trebalo bi iz njezinih sabirnih logora osloboditi one pravoslavce čije oslobađanje zahtijevaju vođe četnika, koji će jamčiti da te osobe nisu partizani. Oslobađanje takvih osoba iz logora, podsjetio je Sinčić, zapravo je u skladu s nedugo prije donesenim smjernicama Glavnog stana Poglavnika. Osim toga, među postrojbama NDH, posebno ustaškima, treba uvesti stegu, tako da one ne vrše nasilje nad pravoslavnom stanovništvom, a novi veliki župan u Gospiću mora imati i mogućnost pružiti pomoć četnicima koji su stradali u borbama protiv partizana. Sve su to preduvjeti za poboljšanje stanja u Lici, a novi veliki župan u Gospiću mora imati ovlasti da takvu politiku i provode. Ako bi on, Sinčić, bio postavljen za župana u Lici, a ne bi mogao djelovati na isti način na koji djeluje kao župan u Kninu, onda bi to imalo isključivo negativne posljedice. Na prvom mjestu on ne bi mogao popraviti stanje u Lici, a istovremeno bi taj njegov neuspjeh i kod pravoslavaca u Velikoj župi Bribir i Sidraga stvorio dojam da je Sinčić i prema njima zapravo bio neiskren. Sinčić je zaključio da u Lici treba voditi politiku koja će biti za opću korist NDH, a ne politiku koja vodi brigu samo o nekim pojedincima, čak i ako je riječ o najistaknutijim ustašama iz Gospića.³²

Neposredno nakon što je sastavio navedeno izvješće, Sinčić je neslužbeno saznao da je zaista imenovan za novog župana u Gospiću. Zato je 17. srpnja 1942. uputio pismo općem upravnom povjereniku Vrančiću. U njemu je naveo da je svoje stajalište o preuzimanju dužnosti župana u Gospiću izložio u svom izvješću od 16. srpnja, te je zamolio Vrančića da to izvješće pažljivo pročita. Sinčić je naveo da je problem u tome što su istaknute ustaše u Gospiću prisvojili podržavljenju srpsku imovinu. Oni će se te imovine teško odreći, posebno kada raspolažu „najboljim vezama“ u Zagrebu. Predstavnici četnika iz Like, koji su posjetili Sinčića u Kninu, upozorili su ga da je glavni preduvjet za poboljšanje stanja da se „preživjelim pravoslavicima“ vrati imovina koja im je oduzeta u Gospiću, kao i da se iz sabirnih logora puste osobe za koje će četnici dati jamstva. Sinčić je zaključio da bi to bilo pravedno rješenje, ali je sumnjao u njegovu provedbu, obzirom na „mentalitet Gospića i još nekih u Zagrebu“. Zato je Sinčić ocijenio da njegovo imenovanje za župana u Gospiću nije dobro rješenje jer će si on na toj dužnosti među mjesnim „katoličkim elementom“ stvoriti protivnike. Zapravo, ocijenio je Sinčić, promjena politike i mentaliteta koji vladaju u Gospiću podrazumijevaju

32 *Isto.*

promjenu cjelokupne državne politike. Štoviše, dodao je Sinčić, sve loše što se dogodilo nakon proglašenja NDH bilo je „dirigirano“ upravo iz Gospića, a ne iz Zagreba, a ta „nepomirljiva politika“ u Gospiću i dalje ima svoje uporište. Pojedinaac koji nema oslonca i razumijevanja u takvoj sredini ne može uspjeti i zato on, Sinčić, ne bi mogao uspješno djelovati kao župan u Gospiću. Osim toga, dodao je Sinčić, on ima jako puno posla u Kninu, a novi župan u Gospiću morao bi stalno boraviti u svom sjedištu i puno raditi u tom gradu u kojem ne samo da treba promijeniti župana, nego i mnoge druge dužnosnike.³³

Sinčić je u pismu Vrančiću nadalje naveo da je u međuvremenu primio i kćer pokojnog gospićkog trgovca Nikole Dukića. Sinčić je ponovio da je ona zakonita nasljednica svoga oca, ali upravo veliki župan Frković trenutno živi u obiteljskoj kući Dukićevih. Oduzetu imovinu trebalo bi barem djelomično vratiti kćerki pokojnog Dukića, ali je Sinčić ocijenio da će to biti jako teško provesti jer se iza toga kriju „mnogi interesi“. Na kraju pisma Sinčić se opet vratio na pitanje svoga imenovanja za velikog župana u Gospiću. Ako će on zaista biti imenovan na tu dužnost, onda će prije toga morati posjetiti Sušak kako bi o tome razgovarao s Vrančićem, a također će morati otići i u Zagreb jer prije dolaska u Gospić mora stvari postaviti „načisto“, kako bi kao župan u tom gradu imao „slobodne ruke“. No, i tada će tu dužnost obnašati samo privremeno, dok se za nju ne nađe druga pogodna osoba.³⁴

Ne mogu točno procijeniti u kojoj se mjeri Sinčić u navedenom pismu zaista ograđivao od mogućnosti da preuzme dužnost velikog župana u Gospiću, a koliko je, iznoseći sve navedene probleme, težio tome da prije odlaska u Gospić dobije dodatnu potporu Vrančića i najviših krugova u Zagreba. No, nema sumnje da je Vrančić smatrao da odlazak Sinčića na novu dužnost uopće nije upitan. Nakon što je primio Sinčićevo pismo, Vrančić mu je 20. srpnja 1942. uputio brzojav u kojem mu je kratko naveo da se prihvati posla u Gospiću jer se svi problemi, koje je Sinčić naveo u vezi s preuzimanjem te dužnosti, mogu „povoljno riješiti“. Odmah zatim Vrančić je Sinčiću uputio i opširniji dopis u kojem je izrazio nadu da će on kao novi veliki župan u Gospiću uspjeti normalizirati stanje u Lici. Sinčić će za to imati ovlasti i činjenicom da već obnaša dužnost zamjenika općeg upravnog povjerenika. Kada je riječ o imovini pravoslavnog stanovništva, naveo je Vrančić, ona je uglavnom vraćena pravoslavicima koji žive na tom području. Vrančić je u vezi s imovinom pokojnog Dukića ocijenio da bi bilo najbolje kad bi njegova kćer bila obeštećena u novcu. Prethodno je pitanje te imovine bilo riješeno u skladu s važećim propisima, odnosno ona je prešla u državno vlasništvo nakon što su njezini vlasnici napustili NDH. No, zaključio je Vrančić, ako su u pitanju državni interesi, onda nikakvi propisi ne smiju biti zapreka da se lojalnom pravoslavnom stanovništvu vrati njegova imovina. Glede puštanja iz sabirnih logora onih pravoslavaca iz Like za

33 *Isto.*

34 *Isto.*

koje to zatraže predstavnici četnika, Vrančić je naveo da će ti zahtjevi biti preporučeni Ravnateljstvu za javni red i sigurnost u Zagrebu na žurno rješavanje.³⁵

Tako je 30. srpnja 1942. veliki župan Jurica Frković predao svoju dužnost podžupanu, Stanku Iliću. Zatim je 3. kolovoza u Gospiću stigao Sinčić, kako bi preuzeo novu dužnost velikog župana Velike župe Gacka i Lika. Odmah po dolasku Sinčić je održao sastanak s predstavnicima upravnih i vojnih vlasti, kao i s pojedinim uglednijim građanima. Sinčić im je izložio smjer „nove politike i novi pravac rada“ koji se ubuduće mora provoditi. Također je pozvao sve da ga u njegovom radu pomognu, istaknuvši da je glavni cilj uništenje komunizma. Da bi se taj cilj ostvario, treba krenuti „novim putovima i drugačijom taktikom“. Sinčić je povodom preuzimanja nove dužnosti izdao proglas stanovništvu Velike župe Gacka i Lika. U njemu je naveo da je, kao zamjenik općeg upravnog povjerenika i novi veliki župan i ustaški stožernik u Gospiću, preuzeo punu odgovornost budno paziti da suverenitet hrvatske države u toj župi bude „visoko i neokaljano uzdignut“, u punoj „zakonitosti, pravednosti i blagosti“. On, kao veliki župan, također preuzima jamstvo da će uvijek i u cijelosti biti poštovana sloboda i sigurnost svakog državljanina, „bez razlike“. Svakome tko želi raditi i braniti mir i sigurnost svoga doma od komunizma, kao „najvećeg neprijatelja čovječanstva“, bit će osigurano blagostanje. Sinčić je pozvao cjelokupno stanovništvo Velike župe Gacka i Lika da pravedno i pošteno prosudi njegove riječi. Stanovništvo treba razviti povjerenje u zakon i pravdu koji su temelji hrvatske države, i treba se u svojim opravdanim zahtjevima obratiti njemu kao novom velikom županu. Sinčić je naveo da želi da mu se ljudi obrate jer on hoće da zacijeli „svaka rana“ i da se „izbriše svaka mržnja“. Pri tome je NDH, u suradnji sa svojim osovinskim saveznicima, u stanju osigurati unutarnji mir utemeljen na socijalnoj pravdi i slobodi „svih svojih državljana bez razlike“.³⁶

Sinčić je već 6. kolovoza 1942. iz Gospića uputio izvješće Glavnom stanu Poglavnika i drugim visokim dužnosnicima u Zagrebu. Naveo je da u posljednje vrijeme domobranske i ustaške postrojbe u okolici Gospića vrše operacije protiv partizana, ali na način koji ne može jamčiti uspjeh. Zapovjednici tih postrojbi o svom djelovanju uopće ne obavještavaju upravne vlasti, niti se s njima savjetuju. Postrojbe NDH u Lici ne bi smjele djelovati bez suradnje s upravnim vlastima, odnosno „mimo političke linije“ koja se temelji na politici smirivanja. Ako postrojbe NDH ne budu tako postupale, to će dovesti do neželjenih posljedica u odnosima s pravoslavnim stanovništvom i talijanskom vojskom, a svi naponi na smirivanju stanja bit će osuđeni na neuspjeh. Upravo se to događa oko Gospića, zbog čega se mogu očekivati „najgore posljedice“. Domobranske i ustaške postrojbe na tom području izuzetno su slabo ustrojene i vođene, a njihovi zapovjednici nisu u stanju držati stegu među svojim ljudima. Tako primjerice te postrojbe u borbama s partizanima na području Divosela nisu ostvarile uspjeh, ali su njihovi pripadnici spaljivali sela i pljačkali stoku. Sinčić je naveo i primjer jednog četnika koji je 30. srpnja 1942. vlakom iz Knina putovao u Medak. Taj četnik je sa

35 *Isto.*

36 HDA, OUP NDH, Broj: 8689/1942.

sobom nosio određene količine duhana, cigareta i različite opreme za potrebe četnika u Medaku, za što je imao dozvolu hrvatskih vlasti u Kninu. No, u blizini Medaka pripadnici Željezničke ustaške vojnice oduzeli su mu sve spomenute zalihe. Zatim je taj četnik otišao u Gospić, gdje se požalio osobno Sinčiću, koji je poduzeo mjere da se oduzeta imovina vrati četnicima. No, nju se nije moglo nigdje pronaći, a Sinčić je pretpostavljao da se nalazi u Ogulinu, gdje je smješteno zapovjedništvo Željezničke ustaške vojnice. Zato je od pretpostavljenih u Zagrebu zatražio da poduzmu mjere kako bi ta imovina bila vraćena četnicima, za što je zainteresirana i talijanska vojska. Sinčić je ponovio da sve navedeno stvara slabe temelje za vođenje politike smirenja i za uspješno suzbijanje partizana. Opisano nesređeno stanje demoralizira „većinu našeg pučanstva“, kod pravoslavaca ruši povjerenje u NDH, a i kod talijanske vojske stvara slab dojam o dobrim namjerama i sposobnosti hrvatskih vlasti. Kako bi se stanje poboljšalo Sinčić je predložio da se u operativnom i stegovnom smislu uspostave jedinstvena zapovjedništva za domobranske i ustaške postrojbe. Za zapovjednike tih postrojbi u Drugoj i Trećoj zoni treba postaviti odgovorne časnike koji će uspostaviti stegu nad svojim ljudima i djelovati u skladu sa širim političkim potrebama i u uskoj suradnji s nadležnim velikim županima. Sa zapovjednih dužnosti treba ukloniti „domaće ljude“ koji su vođeni osobnim „mržnjama, osvetama, koristima“. U tom smislu Sinčić je naveo imena trojice časnika koje bi trebalo ukloniti iz Gospića (Ivan Devčić „Pivac“, Stjepan Milinković, Ivan Vilhar). Zaključio je kako je „krajnji čas“ da njegovi prijedlozi budu prihvaćeni i provedeni.³⁷

Sinčić je 25. rujna 1942. iz Gospića uputio Anti Paveliću i drugim visokim dužnicima u Zagrebu izvješće u kojem je o stanju u Lici naveo da se „naše katoličko pučanstvo“ osjeća ugroženim od partizana, zbog čega je u Liku potrebno uputiti dodatne postrojbe NDH. Zatim je kritički naveo da se među ličkim Hrvatima osjeća pomanjkanje „stege i shvaćanja odgovornosti“. Oni ne shvaćaju da Hrvati u hrvatskoj državi moraju odgovarati za svoje postupke, a da državna vlast mora počivati na zakonitosti, pravednosti i redu. No, „naši ljudi“ još ne mogu shvatiti da je „revolucija“ prošla i da je u NDH potrebna „čvrsta organizacija, stega i poslušnost“. Spominjući „revoluciju“ Sinčić je mislio na događaje neposredno nakon proglašenja NDH, što se očito odnosilo i na nasilja prema srpskom stanovništvu do kojih je tada došlo. Ako se kod naroda želi stvoriti osjećaj odgovornosti i poštivanja zakona, naveo je Sinčić, onda državni dužnosnici i zapovjednici postrojbi NDH u tome moraju služiti kao primjer. Za vojne zapovjednike treba postaviti sposobne časnike koji će biti u stanju disciplinirati i ustrojiti „razularene“ i dezorganizirane postrojbe, posebno one koje su popunjene ličkim Hrvatima. I u Lici i u cijeloj NDH treba naviknuti ljude, od seljaka do upravnih dužnosnika i vojnih zapovjednika, da se savjesno drže svoga posla i da se ne upliću u pitanja za koja nisu nadležni. Kao i u svom izvješću od 6. kolovoza, tako je i u ovom izvješću Sinčić naveo da radi sigurnosti hrvatskog stanovništva, kao i radi sređivanja prilika, na prvom

37 *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda*, tom V, knjiga 32, dok. br. 138.

mjestu treba obratiti pažnju na ustroj oružanih snaga NDH u Lici. Svaki domobran, ustaša, oružnik i pripadnik milicijskih postrojbi mora biti pod jedinstvenim zapovjedništvom i kod svih njih treba postojati stega, a ne osjećaj „neodgovornosti“. Dobro ustrojene snage NDH moći će se djelotvorno suprotstaviti partizanima, a također će povoljno utjecati i na samo stanovništvo. Isto tako, potrebni su državni dužnosnici, kao i dužnosnici ustaškog pokreta, koji će biti zagovornici zakonitosti i reda.³⁸

Sinčić je u istom izvješću naveo da na suzbijanju partizana u Lici zajednički djeluju talijanska vojska, postrojbe NDH i četnici, pri čemu četnici iz Medaka žele suradnju s hrvatskim vlastima i od nje traže pomoć. Zapravo na području Velike župe Gacka i Lika ima između 2000 i 3000 četnika, najviše na području Medaka, Otočca i Vrhovina. Oni se uglavnom drže „pomirljivo“ prema vlastima NDH i hrvatskom stanovništvu. Sinčić je smatrao važnim istaknuti da se četnici bore protiv partizana, ne izražavaju neprijateljstvo prema vlastima NDH, dok će pobjeda sila Osovine kod četnika ionako poništiti nade za obnovom Kraljevine Jugoslavije. Tako su tijekom borbi protiv partizana odnosi između četnika i postrojbi NDH, odnosno hrvatskog stanovništva, bili „korektni“. Ipak je Sinčić smatrao korisnim da se iz redova četnika uklone bivši oficiri kraljevske jugoslavenske vojske koji su podrijetlom iz Srbije. Sinčić je u vezi s pravoslavnim stanovništvom na području Like naveo da kod njega, zbog „lanjskih događaja“, odnosno ustaških nasilja nad Srbima nakon proglašenja NDH, postoji „neizmerno nepovjerenje u našu državnu vlast“. Ipak i kod pravoslavaca postoji želja za smirivanjem prilika, ali su oni prisiljeni pokoravati se partizanima na područjima koja partizani drže u svojim rukama. NDH bi promidžbenim djelovanjem, primjerice širenjem letaka, trebala pravoslavnom stanovništvu zajamčiti miran život i imovinsku sigurnost. Takvom promidžbom, kao i drugim postupcima, treba raditi na vraćanju povjerenja pravoslavaca prema NDH. No, zaključio je Sinčić, to je na području Like izuzetno teško provesti jer je zbog događaja iz 1941. nastao „prevelik jaz“, odnosno pravoslavci nemaju povjerenja u NDH, a isto tako „mnogi naši nesavjesni i neodgovorni ljudi“, a puno puta i oni koji bi morali pokazati odgovornost, svojim postupcima dodatno ometaju smirivanje pravoslavnog stanovništva. U završnom dijelu izvješća od 25. rujna 1942. Sinčić je ponovio potrebu boljeg ustroja postrojbi NDH na području Like, kojima treba uputiti pojačanja iz drugih dijelova države. Isto tako bi iz Gospića trebalo premjestiti „barem neke niže zapovjednike“. Tako je primjerice jedan ustaški poručnik nedugo prije bez razloga uhitio neke vođe četnika iz Medaka, pa je Sinčić zatražio da se tog ustaškog časnika ukloni iz Like, jer njegov postupak narušava odnose s četnicima. Isto bi tako iz ustaških postrojbi u Gospiću trebalo ukloniti sve one koji ne zaslužuju biti u ustaškim redovima, a takvih „ima ovdje još dosta“.³⁹

Sinčić je u izvješću koje je 25. listopada 1942. iz Gospića uputio najvišim dužnosnicima u Zagrebu naveo i koje bi mjere trebalo poduzeti u Gračacu, kako bi se u tom mjestu uspostavio autoritet hrvatskih vlasti. Tako je, među ostalim, naveo da na pravoslavce u

38 HDA, Ustaška vojnica, kut. 1, Zapovjedništvo Ustaške vojnice, Nadzorni odjel, Taj. Broj: 198/1942.

39 *Isto.*

Gračacu vrlo nepovoljno djeluju vijesti da se ustaše, koje su 1941. u tom mjestu ubijali pravoslavce, trenutno nalaze na različitim dužnostima u drugim dijelovima NDH, te „nekažnjeno uživaju punu sigurnost i povjerenje“. Sinčić je naveo da je „najistaknutiji“ ustaša koji je 1941. ubijao pravoslavce u Gračacu „neki Došen“, a „svima je poznato“ da on trenutno službuje u redarstvu u Varaždinu. U vezi s ovim Sinčić je zaključio:

Pri ovome napominjem, da je za sprovađanje politike smirenja uobće, potrebno uklanjanje iz državnih i javnih služba [NDH] svih onih, koji su se izložili i kompromitirali u lanjskim ubojstvima i pljačkama nad pravoslavnim pučanstvom.⁴⁰

Činjenica da je spomenuti Došen nakon napuštanja Like dobio posao upravo u varaždinskom redarstvu možda bi se mogla povezati i s činjenicom da je Mate Frković, brat Jurice Frkovića, tijekom 1941. i 1942. bio ustaški stožernik upravo u Varaždinu, odnosno za područje Velike župe Zagorje.⁴¹

Na temelju navedenog može se zaključiti da je Sinčić na dužnosti velikog župana u Gospiću zaista naišao na probleme na koje je ukazivao kada je tek trebao preuzeti tu dužnost. S druge strane, ne može se reći da Sinčić u svojim naporima u Gospiću nije imao potporu drugih tijela vlasti NDH. Bilo je to, kao što sam naveo, razdoblje nakon potpisivanja Zagrebačkog sporazuma, kojim je talijanska vojska dozvolila raspoređivanje novih postrojbi NDH u Razvojačeni pojas. Tako se opći upravni povjerenik Vrančić još 21. srpnja 1942. obratio Glavnom stožeru Ustaške vojnice, navodeći da traju pripreme za upućivanje ustaških postrojbi u dijelove Treće i Druge zone, pa tako i u Liku. No, među pripadnicima tih postrojbi podrijetlom iz Like može se čuti izjava:

Premda je nama od Poglavnika naređeno obratno, čim mi dođemo u Liku i u bilo koje vlaško selo, ne će nitko ostati živ, gdje mi dođemo. Naši zapovjednici nama će to već kroz prste gledati.⁴²

Vrančić je zaključio da iz takvih izjava i eventualne nediscipline i bezakonja ustaških postrojbi proizlazi „velika opasnost“, jer je NDH potpisivanjem Zagrebačkog sporazuma pred talijanskom vojskom preuzela obaveze da do takvih ispada neće doći. Zato je u interesu države i ustaškog pokreta da se poduzmu mjere da ne dođe ni do kakvih ispada ustaških postrojbi.⁴³ Osim toga, u Gospić je 14. kolovoza 1942. zrakoplovom stigao i Poglavnikov izaslanik, ustaški pukovnik Vjekoslav Servatzy. On se po dolasku sastao s predstavnicima mjesnih vlasti kojima je naglasio potrebu „poštenog i savjesnog rada“,

40 HDA, Velika župa Gacka i Lika, Velika župa Lika-Gacka i Velika župa Bribir-Sidraga, Gospić-Knin, V. T. Broj: 81/1942.

41 Za životopis Mate Frkovića, kojeg je napisao Zdravko Dizdar, vidjeti: *Tko je tko u NDH, Hrvatska 1941.-1945.*, 122-123.

42 HDA, Zbirka mikrofilmova građiva iz inozemnih arhiva koje se odnosi na Hrvatsku, 1941.-1945. (dalje: Zbirka mikrofilmova), Vojni arhiv, Beograd, svitak D-2379, snimka 200, OUP NDH, Pov. Broj: 7410/1942.

43 *Isto.*

odnosno prekida s postupcima koji su NDH nanijeli „ogromne štete“. Zato je Servatzy istaknuo da je najvažnije uspostaviti autoritet državne vlasti, koji su pojedinci svojom samovoljom i nerazumnim postupcima „posve srušili“. Servatzy je također upozorio na „najteže posljedice“ koje će stići sve one, a posebno ustaše, koji se zbog osobne koristi budu miješali u rad redovnih vlasti.⁴⁴ U nedostatku izvora mogu samo pretpostaviti, no ne bih se čudio da je Servatzy, jedan od bliskih Pavelićevih suradnika još od osnutka ustaškog pokreta, svojim dolaskom u Gospić, i riječima koje je tada uputio mjesnim predstavnicima, zapravo trebao ojačati autoritet Sinčića koji je svega nekoliko dana prije stupio na dužnost župana u tom gradu.

Problem je među ostalim bio i u tome što bivši veliki župan Frković zapravo nije napustio Gospić. On je svoju dužnost u Gospiću predao 30. srpnja 1942., a već 31. srpnja u Zagrebu se prijavio ministru unutarnjih poslova Andriji Artukoviću. Zatim se, zbog osobnih i obiteljskih razloga, iz Zagreba vratio u Gospić, a nakon toga je navodno dobio trbušni tifus. Zato je Frković tek 22. rujna 1942. nastupio na dužnost velikog župana u Novoj Gradiški. No, već 19. listopada on je uputio pismo MUP-u NDH. U njemu je naveo da je nakon proglašenja NDH bio postavljen za velikog župana u Gospiću. Time mu je Ante Pavelić ukazao povjerenje, koje se temeljilo na tome da je on, Frković, bio dugogodišnji „nacionalni radnik“. S obzirom na prilike u Razvojačenom pojasu, a zbog „stanovitih razloga“, premješten je u Novu Gradišku. Odmah nakon premještanja, naveo je u svom pismu Frković, on je molio ministra Artukovića da ga razriješi te dužnosti, kako bi mogao ostati u Gospiću i brinuti se za svoje stare roditelje koji su u kratko vrijeme izgubili četiri sina koji su poginuli u borbama s odmetnicima. Kako se predviđalo da će se prilike ubrzo promijeniti, odnosno da će se Frković moći vratiti za velikog župana u Gospić, on je u međuvremenu ipak prihvatio da privremeno ode u Novu Gradišku. No, Frković je u svom pismu ponovio da se ipak mora vratiti u Gospić, kako bi brinuo za svoje roditelje i zato je zamolio MUP da ga razriješi dužnosti velikog župana u Novoj Gradiški. Ubrzo zatim MUP NDH je 22. listopada 1942. odobrio Frkoviću dopust u trajanju od šest mjeseci. Frković je 29. listopada ured velikog župana u Novoj Gradiški predao tamošnjem podžupanu, a zatim se vratio u Gospić. Već 12. studenog Frković je iz Gospića uputio pismo Anti Nikšiću, koji je u međuvremenu naslijedio Artukovića na mjestu ministra unutarnjih poslova. Frković je u pismu naveo da se već dulje vrijeme nalazi na dopustu u Gospiću, a namjerava dobrovoljno stupiti u vojsku, kako bi dopust proveo na što korisniji način.⁴⁵

Dakle, dok je s jedne strane u vodstvu NDH očito postojalo shvaćanje da Frkovića treba ukloniti iz Gospića i zamijeniti ga Sinčićem kao daleko prikladnijim, s druge strane Frkoviću je ipak uspjelo vratiti se u Gospić, iako tamo, barem formalno, više nije imao vlast. Osim toga pojavit će se i problem povezan s činjenicom da je Sinčić, iako je preuzeo dužnost velikog župana u Gospiću, i dalje ostao i veliki župan u Kninu. Početkom studenog 1942. talijanski zapovjednik u Kninu zatražio je od predstavnika

44 HDA, OUP NDH, Broj: 8902/1942.

45 HDA, MUP NDH, Personalni spisi, 7087, Frković, Jurica.

NDH da u Kninu bude imenovan novi veliki župan, budući da Sinčić već dva mjeseca nije na toj dužnosti. Talijanski zapovjednik smatrao je da jedna osoba ne može biti župan u dvije velike župe, a Ante Vatavek, podžupan u Kninu, ne može samostalno djelovati jer je ipak vezan za odluke župana.⁴⁶ Konačno je 25. veljače 1943. na dužnost velikog župana u Gospiću stupio Ferdo Stilinović.⁴⁷ Sinčić je u istom razdoblju unaprijeđen na dužnost općeg upravnog povjerenika NDH na Sušaku, dok je upravu župe u Kninu, unatoč prethodno spomenutog talijanskog zahtjeva, nastavio voditi podžupan Vatavek.

Stanje u Lici se krajem 1942. promijenilo odlukom talijanske vojske da svoje postrojbe s tog područja povuče u Dalmaciju. Kako bi, nakon talijanskog povlačenja, bolje osigurao ličko područje, Glavni stožer domobranstva je 11. prosinca 1942. zapovjedio da se osnuje novo Zapovjedništvo operativnog područja „Lika“ sa sjedištem u Gospiću. Na čelo tog zapovjedništva postavljen je ustaški pukovnik Vjekoslav Servatzy.⁴⁸ S vijestima da talijanska vojska napušta Liku do izražaja je došlo ono što je Sinčić u jednom od svojih prethodno navedenih izvješća opisao kao „prevelik jaz“ koji je između ličkih Srba i vlasti NDH nastao 1941., kada su ustaše izvršile brojna nasilja nad srpskim stanovništvom. Tako je Glavni stan Poglavnika 2. siječnja 1943. uputio dopis Zapovjedništvu Ustaške vojnice, u kojem je navedeno da među Srbima u Lici vlada „uzbuđenje i panika“ jer se boje da će nakon talijanskog povlačenja doći do „ponovnog pokolja“. Glasine o tome šire talijanski časnici, ali i ustaše. Talijanski zapovjednik u Gospiću izjavio je dužnosnicima NDH da mu se obraćaju brojni pravoslavci, koji od njega mole pomoć da se povuku zajedno s talijanskom vojskom jer se šire glasine da će nakon povlačenja Talijana u Lici izbiti neredi. Zapovjedništvo Ustaške vojnice je 7. siječnja prosljedilo spomenute podatke ustaškim postrojbama u Lici, s nalogom da se spriječi svaki pokušaj zlostavljanja stanovništva, a „kamo li pokolj“. U svim ustaškim postrojbama trebalo je uvesti strogi nadzor da se taj nalog u potpunosti izvrši. Zato su svi zapovjednici od razine voda navise trebali dati i pismenu izjavu i jamstvo.⁴⁹ Zapravo je talijanska vojska ipak odgodila svoje povlačenje iz Like, jer su njezine postrojbe na tom području tijekom prvih mjeseci 1943. sudjelovale u operaciji uništenja partizanske „Bihaćke republike“, pa je talijansko povlačenje iz Like započelo tijekom ožujka 1943. godine.⁵⁰

Osim toga, ustaški pukovnik Servatzy i novi veliki župan Stilinović su 6. ožujka 1943. sklopili sporazum s „predstavnicima naoružane skupine pravoslavnog pučanstva“, odnosno s Medačkim četničkim odredom. Tim sporazumom četnici su priznali vrhovništvo NDH i Poglavnika „za svog vladara“. Njime je dogovorena suradnja

46 HDA, OUP NDH, Broj: 12310/1942.

47 HDA, OUP NDH, Broj: 1885/1943.

48 Đorđe Orlović, *Šesta lička proleterska divizija „Nikola Tesla“*, Beograd 1990, 35-36.

49 HDA, Zbirka mikrofilmova, Vojni arhiv, Beograd, svitak D-2376, snimke 493-494, NDH, XXXII. ustaška bojna, Taj. Broj: 1/1943.

50 Orlović, *Šesta lička proleterska divizija „Nikola Tesla“*, 142.

između vlasti NDH i tog četničkog odreda, a stanovnici područja koje nadzire taj odred trebali su, kao ravnopravni državljani NDH, od njezinih vlasti primati živežne namirnice i ostalu potporu. Također je dogovoreno da u Gospiću bude osnovan „širi odbor“, odnosno „anketna komisija“ u kojoj su, među ostalima, trebali biti veliki župan Stilinović i komandant Medačkog četničkog odreda. Taj odbor trebao je raditi na rješavanju eventualnih sporova između vlasti NDH i Medačkog četničkog odreda.⁵¹

Nakon rata ustaški pukovnik Servatzy je u istrazi pred jugoslavenskim vlastima u vezi s obnašanjem dužnosti zapovjednika operativnog područja „Lika“ naveo da je po dolasku na tu dužnost zatekao „najveća nedjela pljačke i klanja“ među pripadnicima ustaških postrojbi u Lici. Zato je dao strijeljati 14 ustaša. Također se dogodilo da su dvojica ustaša ubili i opljačkali dvije Srpkinje. Kako je u izjavi naveo Servatzy, on je tu dvojicu ustaša objesio, iako su se tome protivili drugovi tih ustaša, odnosno stanovnici Gospića.⁵² Ratni sud Zapovjedništva operativnog područja „Lika“ u Gospiću je tijekom veljače 1943. osudio na smrt strijeljanjem pet ustaša i jednog općinskog stražara, ali uglavnom ne zbog pljačke ili eventualnog nasilja nad pravoslavicima, nego zbog drugih prijestupa.⁵³ No, dnevnički zapisi ustaškog satnika Josipa Hübla, koji je početkom 1943. službovao u Gospiću, potvrđuju da su 14. ožujka te godine na gospićkom zračnom uzletištu zaista obješena dvojica ustaša koji su osuđeni na smrt jer su počinili „zvjerski zločin“. Očito je riječ o osobama koje je u poslijeratnoj izjavi spomenuo i Servatzy. Hübl za jednog od ustaša osuđenih na vješanje u svom dnevniku navodi da je „rođak Frkovića“, što se očito odnosilo na bivšeg velikog župana. Zapravo su ta dvojica ustaša trebali biti obješeni već 13. ožujka, ali su prijatelji osuđenih pobunili ustaše, koji su zatim oteli dvojicu osuđenih, te ih je „nahuškana rulja“ odvela u ustašku vojarnu u zgradi nove gimnazije, kako bi spriječili izvršenje smrtne kazne. Prijetila je opasnost da dođe i do oružanog sukoba među samim ustašama. No, prevladao je autoritet ustaškog bojnika Delka Bogdanića, koji je uspio objasniti da su ustaše osuđene na vješanje osramotili NDH pred časnicima za vezu talijanske vojske koji su ostali u Gospiću. Nakon toga su buntovnici predali dvojicu osuđenih ustaša, koji su odvedeni u zatvor i idući dan obješeni.⁵⁴

Za vrijeme ovih događaja David Sinčić već se nalazio na dužnosti općeg upravnog povjerenika NDH pri Zapovjedništvu 2. talijanske armije u Sušaku. Dakle, doživio je daljnje napredovanje, što je očito značilo da uživa potporu Zagreba. Ne treba posebno naglašavati da je potpisivanje sporazuma s Medačkim četničkim odredom, kao i osuda na smrt ustaša iz Gospića koji su ubili dvije Srpkinje, bila sasvim u skladu s

51 *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, tom XIV, knjiga 2, Dokumenti Četničkog pokreta Draže Mihailovića 1943., Beograd 1983, dok. br. 76.

52 HDA, Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske, šifra 013.4, redni broj 3, Servatzy, Vjekoslav.

53 Amir Obhodaš, Mario Werhas, Bojan Dimitrijević, Zvonimir Despot, *Ustaška vojnica 2, Oružana sila Ustaškog pokreta u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941.-1945. (Druga knjiga, rujana 1943.-svibanj 1945.)*, Zagreb 2013, 167.

54 *Ratni dnevnik Josipa Hübla iz 1943.*, Priredio i napisao uvod: Milan Pojić, Gospić 2002, 31.

politikom za koju se zalagao Sinčić. Činjenica da je jedan od ustaša koji je 14. ožujka 1943. obješen u Gospiću bio rođak Jurice Frkovića, kao i to da je njegova osuda na smrt dovela do pobune među dijelom ustaša i građana Gospića također je znakovita. Upravo tog 14. ožujka, kada su u Gospiću obješena dvojica ustaša, Sinčić je vlastima u Zagrebu uputio dopis u kojem je ocijenio da je za konsolidaciju i smirivanje prilika u Lici, a posebno za „produbljenje“ odnosa s četnicima, bezuvjetno potrebno iz Gospića „maknuti“ ustaškog bojnika Juricu Frkovića, kao i njegove „drugove“, ustaškog bojnika Venturu Baljka i ustaškog satnika Stjepana Milinkovića. Umjesto njih u Gospić treba uputiti zapovjednike koji će svojim djelovanjem pomoći poboljšanju stanja u tom „tako osjetljivom području“. Glavni stožer domobranstva i Zapovjedništvo Ustaške vojnice su tijekom travnja 1943. izvijestili Opće upravno povjereništvo da su trojica navedenih časnika povučeni iz Gospića. No, Sinčić je 28. travnja obavijestio Vjekoslava Vrančića, koji je tada bio pomoćnik predsjednika Vlade NDH, kao i Zapovjedništvo Ustaške vojnice, da se Jurica Frković, unatoč svemu, i dalje nalazi u Gospiću, gdje je, ocijenio je Sinčić, svojim postupcima načinio „dosta štete za obće državne probitke“. ⁵⁵ Istog dana, 28. travnja, i Frković je iz Gospića uputio dopis MUP-u NDH. Naveo je da krajem tog mjeseca istječe šestomjesečni dopust kojeg mu je odobrilo to ministarstvo. No, on i nakon isteka dopusta ne može preuzeti dužnost velikog župana u Novoj Gradiški, budući da su u međuvremenu partizani napali Gospić. Frković je također naveo da je i Anti Paveliću uputio zamolbu da prihvati njegov raniji zahtjev da bude razriješen dužnosti u Novoj Gradiški. I dok je Sinčić tražio da Frković konačno bude uklonjen iz Gospića, MUP NDH je bivšem županu u Gospiću odobrio daljnji dopust u trajanju od četiri mjeseca, s početkom trajanja od 29. travnja 1943. godine. ⁵⁶

U međuvremenu, povlačenjem talijanske vojske iz Like, stanje na tom području nije se odvijalo povoljno za NDH. Tijekom travnja 1943. partizani su ušli u Otočac, a do kraja istog mjeseca u potpunosti su opkolili Gospić. U vezi s ovakvim razvojem stanja Sinčić je u izvješću koje je 13. travnja iz Sušaka uputio u Zagreb pesimistično ocijenio da će i Gospić, u kojem su zavladao panika i demoralizacija, ubrzo pasti u ruke partizana:

Padu Gospića uvjeren sam da će doprinieti i sljedeći razlog: svi Srbi iz Like i širokih okolnih područja, bez obzira dali su danas s partizanima ili ne, u času napadaja na Gospić staviti će se na stranu napadača da se osvete ustašama i Gospiću za događaje u mjesecima svibnju, lipnju i srpnju 1941. (progon Srba). ⁵⁷

Domobranski pukovnik Artur Gustović, koji je zamijenio ustaškog pukovnika Servatzyja na dužnosti zapovjednika operativnog područja „Lika“, 24. travnja 1943. odlučio je da se postrojbe NDH i stanovništvo u Gospiću povuku prema Karlobagu. No,

⁵⁵ HDA, OUP NDH, Broj: 3335/1943.

⁵⁶ HDA, MUP NDH, Personalni spisi, 7087, Frković, Jurica.

⁵⁷ HDA, Ministarstvo vanjskih poslova NDH, Politički odjel, Odsjek za romanske zemlje, I. Taj. Broj: 113/1943.

zatim je intervenirao bivši veliki župan Frković, koji je s ustaškim stožernikom Josipom Samardžijom zrakoplovom otputovao u Zagreb, gdje su podnijeli predstavku u kojoj su zahtijevali da Gospić ne smije biti napušten. Pukovnik Gustović je javio Glavnom stožeru domobranstva da je zbog predstavke Frkovića i Samardžije sputan u donošenju odluka i da ne može snositi posljedice za moguće posljedice. No, ubrzo mu je iz Zagreba javljeno da se Gospić mora braniti pod svaku cijenu. Kasnije će se pukovnik Gustović pred Glavnim stožerom domobranstva morati i osobno očitovati na predstavku Frkovića i Samardžije, u kojoj je očito kritizirana njegova odluka da napusti Gospić.⁵⁸ Zatim je uslijedila partizanska blokada Gospića i pokušaji da zauzmu taj grad, ali ga je posada NDH ipak uspjela obraniti. Prema nekim podacima, glavnu ulogu u obrani Gospića imali su ustaški bojnici Delko Bogdanić, Jurica Frković i Ventura Baljak. Kao što je navedeno, Sinčić je tražio da i Baljak bude uklonjen iz Gospića i to je navodno i provedeno, ali je zapravo i Baljak, kao i Frković, na kraju ostao u Gospiću. Konačno su krajem svibnja 1943. postrojbe NDH iz Karlobaga, uz talijansku potporu, krenule u deblokadu Gospića, te su, u suradnji s posadom Gospića, razbile partizansku blokadu tog grada.⁵⁹

Ante Pavelić je sredinom kolovoza 1943. odredio da Jurica Frković ponovno preuzme dužnost velikog župana u Gospiću. On je na svoju staru dužnost ponovno stupio 11. rujna iste godine. Na toj je dužnosti i poginuo 29. veljače 1944., u napadu partizana do kojeg je došlo u Hrvatskom primorju, gdje se Frković nalazio na poslovima nabave živežnih namirnica za svoju veliku župu.⁶⁰

Završna razmatranja

Nasilna politika prema srpskom stanovništvu koja je u NDH povedena nakon njezina proglašenja ubrzo je dovela do pobune srpskog stanovništva, koja se postupno razvila u četnički i partizanski pokret. Kraljevini Italiji, unatoč formalnog savezništva s NDH, nije odgovarala stabilna hrvatska država na granicama područja na istočnoj jadranskoj obali koje su Talijani anektirali Rimskim ugovorima. Zato su Talijani iskoristili sukobe koji su izbili u NDH kako bi zaposjeli Razvojačeni pojas, a talijanska strana nastupa kao zaštitnica srpskog stanovništva, čime je također oslabila utjecaj NDH na tom području. Sve navedeno očito je i među dužnosnicima NDH dovelo do spoznaje da je potrebno mijenjati državnu politiku i da su nasilja nad srpskim stanovništvom kontraproduktivna. Upravo je David Sinčić kao veliki župan u Kninu već od kraja 1941. provodio pomirljivu politiku prema srpskom stanovništvu, a takva njegova politika, o kojoj je redovito izvještavao i Antu Pavelića, očito je naišla na povoljan odjek u Zagrebu. Uostalom, kada je početkom 1942. na dužnost općeg upravnog povjerenika

58 Orlović, *Šesta lička proleterska divizija „Nikola Tesla“*, 178.

59 *Isto*, 185-204.

60 HDA, MUP NDH, Personalni spisi, 7087, Frković, Jurica.

NDH pri Zapovjedništvu talijanske 2. armije postavljen Vjekoslav Vrančić, Sinčić je imenovan za njegovog zamjenika. Kada se pojavila potreba smjene Jurice Frkovića s dužnosti velikog župana u Gospiću, koji je očito bio kompromitiran zbog učestvovanja u nasilju nad Srbima nakon proglašenja NDH, kao i nedovoljno dobrim odnosima s talijanskom vojskom, kao njegov nasljednik ponovno se pojavljuje Sinčić. No, kao što je, prije preuzimanja dužnosti velikog župana u Gospiću, upozoravao upravo Sinčić, Frković je, kao istaknuti predratni ustaša, očito imao dovoljno utjecaja u Zagrebu, te na kraju uopće nije napustio Gospić. Uostalom, teško je vjerovati da bi Pavelić dozvolio da Frković ostane u Gospiću da je zaista čvrsto odlučio da ga ukloni iz toga grada. Isto je tako očito da je Frković uživao potporu među dijelom ličkih ustaša i da je zadržao utjecaj nad stanjem u Gospiću iako više nije bio veliki župan u tom gradu. Sve navedeno ukazuje na svojevrsnu podvojenost u načinu na koji je u NDH vođena unutarnja politika. Sinčićeva razumna i taktična politika naišla je na razumijevanje i potporu Zagreba, koji je tijekom 1942. na državnoj razini povukao niz mjera u cilju smirivanja stanja u državi i stvaranja snošljivijeg odnosa prema pravoslavnom stanovništvu. Ipak je istovremeno s navedenim i dalje postojalo i razumijevanje za Frkovića, iako je on bio kompromitiran zbog nasilja nad Srbima tijekom 1941. godine. No, također se može reći, barem na temelju pregledanih izvora, da je upravo Frković znatnim dijelom zaslužan kada je, ponovno ne poštujući hijerarhiju vlasti, u travnju 1943. intervenirao izravno u Zagrebu, kako postrojbe NDH i stanovništvo ne bi napustili Gospić, kojem su tada prijetili partizani. Nesumnjivo bi pad Gospića u ruke partizana bio težak udarac za NDH, a Frković je, nasuprot tada nadležnom domobranskom zapovjedniku, tražio od Zagreba da se Gospić nipošto ne napušta, pa je grad u konačnici obranjen od napada partizana. Frković je na dužnost velikog župana u Gospiću vraćen u ljeto 1943. godine, neposredno nakon što je s vlasti svrgnut Benito Mussolini i kada se očekivao slom Italije, odnosno njezin prelazak na stranu zapadnih saveznika. Moguće je da je u Zagrebu ocijenjeno da se u takvim okolnostima, kada je NDH morala puno manje voditi brigu o talijanskim zahtjevima, Frkovića može vratiti na njegovu staru dužnost.

SUMMARY

About the appointment of David Sinčić to the position of the head of the Great County of Gacka and Lika in Gospić in July of 1942

After the proclamation of the Independent State of Croatia (ISC) in April of 1941 the ruling Ustasha movement led by Ante Pavelić initiated a campaign of persecution and terror against the ethnic Serbs. A large number of Serbs were forced to resettle to Serbia proper and many were also killed. The ISC authorities abolished the Serb Orthodox Church and Serbs were renamed to „Greek-eastern population“. The Croatian authorities opened the possibility for

Serbs to convert to Catholicism or other recognized religions. During the summer of 1941 this led to a rebellion of Serbs against the ISC authorities. The rebellion would gradually develop into two different and mutually opposed military and political movements. The first was the Chetnik movement, in fact the continuation of the former Yugoslav Royal Army mostly made up of ethnic Serbs. The second was the Partisan movement led by the Communist Party of Yugoslavia. Partisan movement would later also include many non-Serbs. Chetniks soon ceased to fight against the Axis powers and concentrated on fighting against the Partisans whom they considered as the most dangerous opponent in the final struggle for power.

In September of 1941 the Italian army occupied and took control over the coastal belt of ISC, stretching from Fiume in the northwest, to the Dubrovnik in the southeast. Italians claimed that they were forced to occupy this area in order to secure the territories on the Eastern Adriatic coast annexed by Italy in May of 1941. In fact, despite the official alliance between Italy and ISC, as two Axis states, the Italians wanted to reduce ISC's influence in the coastal area and on the border with the newly annexed Italian territory. After the occupation of the coastal belt, Italian Army had correct and even friendly relation toward local Serbs. By taking various measures Italians won hearts and minds of many Serbs who were previously victims of ISC persecution. Italians also established cooperation with Chetnik units.

In such situation some ISC officials in the coastal belt realized that policy toward Serbs must be changed. In late 1941 David Sinčić became head of the Great County of Bribir and Sidraga in Knin in northern Dalmatia. He quickly initiated various measures in order to change the attitude of the Serb population in his great county. Sinčić's measures included reinstating „Greek-Easterners“ into some state services and supplying them with food and other supplies. Sinčić also contacted local Chetnik leaders in order to establish alliance between them and the ISC in struggle against the Partisans. During 1942 the ISC authorities in Zagreb also made significant steps to rectify its previous policies toward Serbs. Instead of the Serb Orthodox Church a new Croatian Orthodox Church was established. The ISC authorities did not force the Serbs to join the new church and all those Serbs who did not join it, but were loyal to the authorities, had to be treated the same as all other Croatian citizens. Also, during 1942 the ISC authorities signed agreements with some Chetnik detachments whereby these Chetniks recognized the sovereignty of the ISC. Measures were also taken to ensure higher discipline among Ustasha militia troops in order to prevent them from committing atrocities against the Orthodox civilians. But during 1942 it also became obvious that Jurica Frković, head of the Great County of Lika and Gacka in Gospić, was not an appropriate choice for that position. Frković was previously involved in the atrocities against the Serb population in his Great County. That Great County, also situated on the coastal belt, was also occupied by the Italian Army in September 1941. Frković was disliked by the Italians and he was also not suitable for leading a more moderate policy toward the Orthodox population. In summer of 1942 Frković was removed from his post in Gospić and was ordered to take the position of the head of the Great County in Nova Gradiška in northern Croatia. Former Frković's position in Gospić was taken over by Sinčić. At his new position Sinčić tried to improve the situation in Lika region. He asked Zagreb to establish discipline and order among the ISC troops in Lika and strove toward establishing cooperation with local Chetnik units. Sinčić obviously enjoyed support from Zagreb and in early 1943 he left Gospić after he was promoted to the post of the Croatian General Administrative Commissioner at the Command of 2nd Italian Army, whose units operated in the ISC territory. It can be said that Sinčić's measures in Lika had certain success. Nevertheless,

although Frković was ordered to leave Gospić to take post in Nova Gradiška, he in fact went on leave and stayed in Gospić, despite Sinčić's attempts to remove him. So, although Sinčić undoubtedly enjoyed support from the central authorities in Zagreb and Pavelić himself, it is also obvious that Frković, as a prewar veteran of the Ustasha movement, also enjoyed support from those in power. Although Frković was compromised and unable to lead a more moderate policy because of his involvement in the previous atrocities against Serbs, he managed to stay in Gospić. In early 1943 the Italian Army withdrew from Lika and Partisans were able to encircle Gospić. Commander of the ISC troops in Lika wanted to evacuate Gospić and to withdraw to the Adriatic coast. Again Frković disobeyed the chain of command and intervened directly in Zagreb in order to stop the withdrawal from Gospić. After his intervention Zagreb decided that Gospić must be defended at all costs. Despite the Partisan attacks the Gospić garrison managed to defend the town and finally the Partisan encirclement of the town was lifted. So, it could be said that Frković, although unsuitable for leading a moderate and flexible policies, was important when it came to defending Gospić from Partisan attacks. Finally in summer of 1943 Frković was officially returned to his old post as head of the Great County of Lika and Gacka. Frković was killed in early 1944, during a skirmish with Partisans. At the end of the war Sinčić was arrested by the new Yugoslav authorities and executed in 1949. The whole episode with Sinčić and Frković gives insight into the relations within the ruling ISC circles and their division between moderates and hardliners.

Keywords: Independent State of Croatia, Great County of Gacka and Lika, Jurica Frković, David Sinčić, Vjekoslav Vrančić